

ՊԱՏԿԵՐ

ՀԱՆԴԵՍ ԿԻՍԱՄՍԵԱՅ

ԵՕԹՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ ԹԻՒ 18

1 Յոշնոշար 1897

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՏ

ՏՊԱՐԱՆ.

ՃԻՎԷԼԷԿԵԱՆ

Պապը Ալե Ճառտոնի Թիւ 20

1897

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

- 1 Ըստ գրոց եւ ըստ քաղղեական վկայագրոց Նանապետաց ժամանակագրութիւնն.
- 2 Ակնարկ մը Ս. Իգնատիոսի քղրոց վրայ.
- 3 Օղոյ մասնկան պատմութիւնն.
- 4 Երկրաբանական.
- 5 Մ'քնորտարանական.
- 6 Բնախօսական.
- 7 Աստղաբաշխականք.
- 8 ՎԱՐԹ Ս. ՄՈՆԻԹԱՅԻ. ՋՈՎԱՆՆԷՍ Վ. ԱՌԻԿԵԱՆ

Պ Ա Տ Կ Ե Ր

Հ Ա Ն Դ Ե Ս Կ Ի Ս Ս Ա Մ Ս Ե Ա Յ

Եօթներորդ Տարի

Թիի 18

1 Յունուար 1897

ԸՍՏ ԳՐՈՑ ԵՒ ԸՍՏ ՔԱՂԴԵԱԿԱՆ ՎԿԱՑԱԳՐԱՑ
ՆԱՀԱՊԵՏԱՅ ԺԱՄԱՆԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆ

Նահապետաց չրջանն ըստ Գրոց՝ առաջին մարդէն մինչեւ յեզրիպտոսէ ելքն կը ձգիւ Բուն ժամանակագրական դիտմամբ Սրբահամու կոչումէն սկսեալ մինչեւ ելքն աւելի հեշտին կըրնայ նկատուիլ. ուստի նախ քան զՍրբահամ նահապետաց չըրջանն կ'ըսկսիմք քննել:

Առ այս զլիաւոր աղբիւր սենիմք զՍ. Գիրս. որոյ վրայ առաջին տրուած ակնարկն՝ դուցէ շատ պարզ կարծել տայ մեզ սոյն խնդիր, սակայն ոչ այդպէս: Սրբահամէն սկսեալ դէպ ի ծագն ելլել հարկ ըլլալով՝ առաջին անուութեամբ այնպէս կը թուի ընթերցողին՝ զի իւրաքանչիւր նահապետի տրուած տաւրիքն բարդելով իւր նախնոցն վրայ՝ մինչեւ Նախամարդն առանց մեծ զժուարութեան կրնամք ժամանել. այլ այդպէս չէ: Վասն զի զիտեմք Երկրարանական գիտութեան եւ Մարդախօսականին պահանջն, գիտեմք հնախօսական յայտնութիւնքն, գիտեմք հակառակ կարծիքն, ուստի պէտք է հաստատուն քնութեամբ՝ այս ամենն առնելով ի նկատի՝ տալ պատասխանն:

Ուլ ոք քննիչ Գրոց՝ որ Ծնունդքն ձեռք առնուլ՝ Նահապետաց իւրաքանչիւրին տրուած կենաց հաշուովն պիտի զժուարի հետեւանաց յանգիլ: Ս. Գիրք երեք անակ ցանկ կը ներկայեն մեզ Նահապետաց ժամանակագրութեան, առաջինն ըստ Եօթա-

նասնից՝ յորմէ Մերս. երկրորդն՝ յուղայական երրայեցւոյն, յորմէ լատինականն. ըստ որում եւ Ոնքելոս իր Տարկոնաւն, քրիստոնէութեան առաջին զարուն. երրորդն՝ Սամարացի երրայականին: Արդ քննիչն այս երեք ցուցակներէն մին կամ պէտք է ընտրէ, կամ երեքն այլ ձգէ եւ այլ չորրորդի մը հետամտի, զոր ոչ մի Ս. Գիրք չունին առ այժմ:

Աստէն այդ երեք ցուցակներն կը ներկայացունեմք ընթերցողաց: Թէպէտ եւ ստոյգ ժամանակագրութեան համար լաւագոյն է իւրաքանչիւր Նահապետի ծնող եղած ժամուն տարիքն առնուլ ի հաշիւ, եւ մեք ըստ Ծննդոց գրոց՝ իւրաքանչիւրին կենաց գումարն եւս կը կարդեմք, ինչպէս որ կը գտնեմք: Իւրաքանչիւր Նահապետի մինչեւ զաւակ բերելն՝ եւ սնտի մինչեւ ի մահ տարեաց հաշիւն եւ համագումարն պիտի ծառայեն մեզ Ս. Գրոց սոյն ցուցակներուն մէջ ի թարգմանչաց եւ ի գաղափարողաց սպրդած թուականաց փոփոխութիւնքն ցոյց տալու, եւ աւելի եւս՝ զի այսու կարեմք թուականաց անուան թարգմանութեան խնդիրն պարզել:

Ուստի առաջին սեան թուականք իւրաքանչիւրին զաւակ ունեցած կամ զաւակին յղացած տտենի տարիքն է. երկրորդ սիւնն՝ զկնի ծննդեան զաւակին մինչեւ ի մահ տարիքն. իսկ երրորդն՝ գումարն.

Ա. Ֆանկ

Եօթանասնից

Ա.	Աղամ	230 + 700 = 930
Բ.	Սեթ	205 + 707 = 912
Գ.	Ենովս	190 + 715 = 905
Դ.	Կայնան	170 + 740 = 910
Ե.	Մաղաղայէլ	165 + 730 = 895
Զ.	Յարէդ	162 + 800 = 962
Է.	Ենովք	165 + 200 = 365
Ը.	Մաթուսաղա	167 + 802 = 969
Թ.	Ղամէք	188 + 565 = 753
Ժ.	Նոյ	502 + 448 = 950

Բ. Ֆանկ

ԺԱ.	Սեմ	100 + 500 = . . .
ԺԲ.	Արփաքսադ	135 + 400 = . . .

ԺԳ.	Կախան	130	+	330	=	...
ԺԴ.	Սաղա	130	+	330	=	...
ԺԵ.	Եբեր	134	+	270	=	...
ԺԶ.	Փաղէկ	130	+	209	=	...
ԺԷ.	Ռազա	132	+	207	=	...
ԺԸ.	Սերուք	130	+	200	=	...
ԺԹ.	Նաքովր	179	+	125	=	...
Ի.	Թարա	70	+	8	=	205

Յուդայական եբրայեցւոյն

Ա. Յանկ

Ա.	Աղամ	130	+	800	=	930
Բ.	Սեթ	105	+	807	=	912
Գ.	Ենովս	90	+	815	=	905
Դ.	Կախան	70	+	844	=	910
Ե.	Մաղաղայէլ	65	+	830	=	895
Զ.	Յարէդ	162	+	800	=	962
Է.	Ենովք	65	+	300	=	365
Ը.	Մաթուսաղա	187	+	782	=	969
Թ.	Ղամէք	182	+	595	=	777
Փ.	Նոյ	502	+	448	=	950

Բ. Յանկ

ԺԱ.	Սեմ	100	+	500	=	...
ԺԲ.	Արփաքսադ	35	+	303	=	...
ԺԳ.						
ԺԴ.	Սաղա	30	+	403	=	...
ԺԵ.	Եբեր	34	+	430	=	...
ԺԶ.	Փաղէկ	30	+	209	=	...
ԺԷ.	Ռազա	32	+	207	=	...
ԺԸ.	Սերուք	30	+	200	=	...
ԺԹ.	Նաքովր	29	+	119	=	...
Ի.	Թարա	70	+	8	=	...

Սամարական երրայեցւոյն

Ա. Յանկ

Ա.	Աղամ	130 + 800 = 930
Բ.	Սեթ	105 + 807 = 912
Գ.	Ենովս	90 + 815 = 905
Դ.	Կայնան	70 + 840 = 910
Ե.	Մաղաղայէլ	65 + 830 = 895
Զ.	Յարէդ	62 + 785 = 847
Է.	Ենովք	65 + 300 = 365
Ը.	Մաթուսաղա	67 + 653 = 720
Թ.	Ղամէք	53 + 600 = 653
Ժ.	Նոյ	502 + 448 = 950

Բ. Յանկ

ԺԱ.	Սեմ	100 + 500 = 600
ԺԲ.	Արփաքսադ	135 + 303 = 438
ԺԳ.		
ԺԴ.	Սաղա	130 + 303 = 433
ԺԵ.	Եբեր	134 + 270 = 404
ԺԶ.	Փաղէկ	130 + 109 = 239
ԺԷ.	Ռազա	132 + 107 = 239
ԺԸ.	Սերուք	130 + 100 = 230
ԺԹ.	Նաքովր	79 + 69 = 148
Ի.	Թարա	70 + 8 = 145

Առաջին սեան թուոյ դումարն վերէն վար՝ որ իւրաքանչիւր Նահապետին ծնունդ բերելուն տարին է, Աղամայ ստեղծումէն մինչեւ Աբրահամու ծննդեան չրջանն կը բերէ զմեզ. որ ըստ Եօթանասնից՝ 3414 տարի է. ըստ յուդայականին՝ 1948 իսկ ըստ Սամարականին՝ 2249: Որո՞ւն հաւանելու եմք:

Եօթանասնիցն՝ ըստ ինքեան պատկառելի է. հայրապետական եկեղեցիք միշտ ըստ այսմ ստեղծման թուականն համարած են: Այս թուական ըստ Աղեքսանդրիոյ եկեղեցւոյն՝ 5504 ին է. ըստ Անտիոքայ եկեղեցւոյն՝ 5490 ին. ըստ Կ. Պօլսոյ եկե-

դեցեոյն՝ 5510 ին. եւ ըստ Հռովմայ եկեղեցւոյն՝ 5199 ին. Եկեղեցւոյ առաջին Հարք Եօթնասնիցն միշտ ընդունած են. նոյնպէս եւ Լատինք. Ի ժամանակացոյ նոյնպէս շատ նշանաւորք՝ նոյն իսկ ի բողոքականաց մեծ ընդունելութիւն եւ յարդ ընծայած են սոյն թարգմանութեան:

Իսկ յուղայական երրայեցւոյն հետեւորդ են՝ ինչպէս զիտեմք՝ Լատինք, որոց թարգմանութիւնն այս օրինակէն է. զոր կը հաստատէ իր հնութեան պատուովն Ոնքիլոս իր Տարկոնաւն եւ որուն կը հետեւին հրէայք:

Սամարական երրայեցւոյն ցուցակք զիսնոց ուշադրութեան արժանացած չեն. սակայն հին ժամանակ ընդունելի եղան յոմանց. եւ ի նորոց՝ յեզրպտագիտէն Լեքսիոնէ:

Այս յայտ է որ մեծամասնութիւնն եւ ծանրակշիռն է Եօթնասնիցն. ուստի սորա եւ կրկին երրայականաց ընտրութիւնն ազատ լինելովն հանդերձ՝ կարող է քննիչն եւ պիտոյ իսկ սոցա մէջէն թուանշանքն կոճոպել եւ բնիկ մովսիսականքն ածել ի դոյ. Ոմանք անհնար կը համարին զայդ. մեք չեմք ձայնակցիք այդպիսեաց. այլ լիովն ապահովութեամբ չզօրելով իսկ խօսիլ՝ վստահ եմք՝ թէ մերն սոյն թարգմանութեանց եւ սոյն օրինակաց մէջէն երեւան պիտի ելեն, սոցա իսկ օժանդակելովն:

Ապաքէն վերին ցուցակներն իրարու հետ համեմատելով՝ թուականաց որչափ ալ տարբերութիւն կը տեսնեմք, սակայն մեծ չէ յոյժ:

Եօթնասնից ընդ երրայականաց ունեցած զանազանութիւնն՝ իսկոյն կ'երեւի որ զիպուածական չէ, այլ կամովին եւ զիտակցութեամբ. այլ ինչ էր պատճառն. Նոյն անդրադարձութիւնն ունեցած է եւ Ս. Օգոստինոս իր Յղ. Քաղաքին Աստուծոյ գրոց մէջ:

Մինչ նախ քան զՔրիստոս 280 ին՝ Եզրպար մեծ քահանայապետի օրով եւ Եղբայրասիրին Պողոմէոսի ժամանակ՝ Եօթնասունք՝ Աղեքսանդրիոյ ժողովոյն անդամք՝ զՀնգամասեանն յունարէն հրատարակեցին, երրայեցի աղեքսանդրեան զպրոցն դեռ եւս կատարելապէս կազմուած չէր: Պողոմէոս Ստիրոսի զԵրուսաղէմ հարուածելէն յետոյ 319 ին՝ յեզրպտոս տարած Իսրայէլացի դաղթականութիւնն օրէ օր վաճառականութեամբ եւ արուեստներով կը ծաղկէր: Հելլենական ազգեցութեան զօրութեամբ տակաւ առ տակաւ լեզուի փոփոխութեան հետ՝ իմաստասիրական անտուածաբանութեան դրութիւնն սկսաւ հաս-

աստուիլ մէջներն. որոց ազդեցութիւնն կրած է նաեւ Եկեղեցին երկրորդ դարու մէջ:

Անդին Երուսաղեմի մէջ՝ նոյն Եղիազար Քաճնայապետին օրով որ ղեօթանասունսն յԱղեքսանդրիա ղրկած էր զՕրէնս ի յոյն լեզու փոխելու, Անտիգոն Սոկկոս նոր վարդապետարան մը հիմնած էր, եւ մատենադրական մեծ փայլ կ'ըստանար Պաղեստին: Այս միջոցին է Յեսու որդի Սիրաքայ որ իր Իմաստութիւնն կը լսեցունէ: Երրորդ դարու այս վարդապետաց (Տաննայիաք) տեսչութեամբ, երկրորդ դարու սկզբան Յեսուայ որդւոյ Բարաքայ վարդապետին օրով, առաջին դարուն հոչակաւոր զիտնականաց վարչութեամբ՝ Ս. Գիրքն սկսան խորունկ կերպով ուսումնասիրել: Պաղեստինեան զպրոցն փարիսեցւոց ոգւովն պաշարուած՝ նախ եւ աւելի քան զայլ ինչ Թորահի արտաքինն պիտի մտղէր, եւ հայեցողական քննութիւնք ի գիրն պիտի կեդրոնանային:

(Շարայաբէլի)

Ա Կ Ն Ա Ր Կ Մ Ը

Ս, Ի Գ Ն Ա Տ Ի Ո Ս Ի Թ Ղ Թ Ո Ց Վ Ր Ա Յ

(Շարունակութիւն տես քիւ 17)

ԱՌ ՓԻԼԱԴԵԼՓԻՍՑԻՍ

«Իգնատիոս որ է աստուածազգեաց՝ եկեղեցւոյդ Աստուծոյ Հօր եւ Յիսուսի Քրիստոսի Տեառն, (Տպ. մերոյ), որ է ի Փիլադելիիա (քաղաք ըստ Տպ.) Ասիացոց, որ գրութիւն եգիտ եւ միաբանութեամբ Աստուծոյ է ճշմարտեայ, եւ ցնծայ (Տպ. սիրով յաւելուած) ի չարչարանս Տեառն մերոյ անբաժան, եւ ի յարութիւն նորա քաջալերեալ է բազում ողորմութեամբ: » (Տպ. եւ ցնծայ սիրով ի Շարչարանս եւ ի յարութիւնն Քրիստոսի, եւ քաջալերեայ է յուսով եւ բազում ողորմութեամբ):

«Որոյ ողջոյն տամ արեամբն Յիսուսի Քրիստոսի, որ է

մշտնջենաւոր ուրախութիւն եւ մնայ յաւիտեանս» Սիրուն ձեւ ողջունաւորութեան, յունականին նախորիւ տրականն ուղիղ կերպով դարձած է ի գործիական. զոր տարրական ուղղութեամբն կրնամք յեղուլ. Ուն ողջոյն տամ յանուն Յիսուսի Քրիստոսի, որ է մշտնջենաւոր ուրախութիւն եւ մշտակայ: Գեղեցիկ վկայութիւն մ'է այս նախկին Եկեղեցւոյ զկւերակէս Օր ցնծութեան կոչելուն. զի այն օր միայն Ս. Պատարագն կը մատչէր, ի Քառասնորդս եւ ի Պահա՝ Լաւոյիկեայ ժողովն կ'ըսէ՝ չէ մարթ պատարաբել, եւ ոչ իսկ հաղորդելոյ հրաման կայր, վասն զի Տեառն Մարմնոյ եւ Արեան շնորհած մշտնջենաւոր եւ մշտակայ ցնծութիւնն չէր կարող միաբանել Պահոյ սգոյն հետ. առ այդ՝ ինչպէս յիշեց Վարդապետութիւնն երկուսասանից՝ Հսկման օրերուն իննեւորդ ժամուն կ'աւարտէին Պահք, եւ Ս. Խորհրդոյն հաղորդելով՝ կը լուծէին: Այսպէս իմա Մննդեան եւ Զատիկի ձրագալուցից Պատարագաւն Պահոյ լուծումն. յորս Պատարագն Տէրունի աւուրն է, որ յերեկոյէն կ'ըսկսի, եւ պահոյ լուծումն՝ Ս. Պատարագէն:

«Եւս առաւել եթէ իցեն մի քնդ եպիսկոպոսի, եւ որոյ ընդ նմա քահանայից եւ սարկաւազաց, որ ընտրեցան կամօքն Յիսուսի Քրիստոսի, զորս ըստ իւրոց կամաց եղ հաստատութեամբ Հոգւով իւրով սրբով»։ Տպագիրն կ'այլայլէ սակաւիկ ինչ. երբ կայեք ի միաբանութիւնն եպիսկոպոսի . . . որ եղ գմեզ վերակացուս անփոփոխելի Հոգւովն իւրով:

«Եպիսկոպոս զոր (Տպ. կը յաւելու ստուգեալ) ծանեայ՝ ոչ յանձնէ եւ ոչ ի մարդկանէ ընկալեալ զտնտեսութիւնն (յն. զպաշտօն) որ հասարակաց է, (Տպ. վայել է հասարակաց մարդոյ), եւ ոչ ի փառասիրութենէ, այլ սիրովն Աստուծոյ Հօր եւ Տեառն Յիսուսի Քրիստոսի. ընդ որոյ հեղութիւնն ես յոյժ զարմացեալ եմ, որ լուծեամբ իւրով քան զընդունախախտսս զարաւոր է. Տպագիրն կ'ըսէ. որ լուծեամբ ի վեր է քան զքանաւորս, այսինքն քան զքանայիս, քան զքաղմախտսս, խօսունս, լեզուանիս:

«Զի միաբանեալ պատուիրանաց իբրեւ զաղիս քնարի.» Տպ. ժուժկայեալ է եւ միաբանեալ է հրամանաց աստուածայնոց՝ իբրեւ գաղիս քնարի. «Վասն այնորիկ տայ (Տպ. տաց) անձն իմ երանի աստուածայնոց մտաց նորա. քանզի զիտեմ եթէ առաքինի (չիք ի Տպ.) եւ կատարեալ է նա. եւ զի ոչ երբեք պղտորի եւ բարկանայ, այլ կեայ ամենայն խոնարհոս:

քիամբ Աստուծով» Սոյն վերջին տողերուս մէջ ինձ խառնակ թուի յունարէն օրինակն, որոյ բառականն է. քանզի գիտեմ . . . զանշարժութիւն եւ զհաճոյականն ամենայն խոնարհութեամբ Աստուծոյ կենդանոյ. *Ինչպէս յայտնի է՝ կենդանոյ ածականն ի հայուսն եղած է կեայ, իսկ անշարժութիւնն եւ հաճոյականութիւնն՝ ոչ պղտորել եւ ոչ բարկանալ*. Առաջին բառին զողջեա անյողզողութիւնն եւ անգրգիւ բարքն իմացունէ, որով ոչ զրդի ի զայրոյթ, ոչ պղտորի. եւ երկրորդաւն՝ ամոք բարքն, քաղցրաբարոյքն, որով ոչ բարկանայ. ըստ այսմ հայերէնն մեկնաբանած է յունական օրինակին միտքն:

«Արդ եւ զուրբ՝ որդիք լուսոյ եւ ճշմարտութեան փախեալութիւնն ի հերձուածոց (Տպ. յամենայն), եւ ի չարաչար ուսմանց. եւ ուր եւ իցէ հովիւն (Տպ. կը յաւելու ուղղափառ)՝ զհետնորա գնացէք՝ իբրեւ զխաչինս» Ուշադրութեան արժանի է այս վերջին տողերուս ի Տպադրին կրած փոփոխութիւնն. ուղղափառն զոր կը յաւելու՝ լուսանցքին տէրտէրաբանութիւնն է. եւ ուր իցէ հովիւն ուղղափառ՝ զհետնորա գնացէք իբրեւ ԶԽԱԶԻՆ ՍՐԲՈՅ, զխաչինս բառն զխաչին սրբոյ կարգալով՝ յայտնի է որ այս վրիպակ աւելի գիւտ մ'է քան սխալ. ինչպէս Կիւլիկեան Դրագարին գաղղիացին մկրտել է ցանկացեր ի *trois arcs*:

«Քանզի բազում գայլք են արժանահաւատք (չիք ի Տպ.) որք չար հաճութեամբ գերեն զորս ընդ ճանապարհ Աստուծոյ ընթանան. բայց ի միաբանութիւնս ձեր չիք ինչ նոցա տեղի» Տպադրին կը յատուէ արժանահաւատքն. եւ կ'ըսէ, որք հպարտացեալ խորհին ջարաջարս. եւ ցանկան խոտորել զընթացս փութացողացն ի ճանապարհս Աստուծոյ. Զորս քնդ ճանապարհ Աստուծոյ ընթանան յոյնն մի բառիւ կ'ըսէ. գերեն գաւառածընթացիկս, որ է սրբակեացն. *theódromos, theodroméō*:

«Արդ հետի լերուք ի չար արմատոց սնտի, զոր Տէր մեր Յիսուս Քրիստոս ոչ խնամէ, զի ոչ ե տունկ Հօր» (ի Տպադրին պակաս է): «Ոչ եթէ հերձուածք գոն ի ձեզ՝ այլ աղաղակ կ'ըսէ Տպադրին. որոյ աղաւաղումն ակն յայտնի է. իսկ թէ ինչ է լուսն բառն՝ չկողի գտել փոփոխել, զի սաստէն յոյնն ալ աղաւաղ է. օրինակ մը կ'ըսէ. *all' apodiylismenon*, այլ օրինակն՝ *all' apodiylismon*, որոյ վերջինն կրնամք կարգալ՝ այլ վտարումն աղտից. որ չթուիր հաւանական. թողումք գայդ կարողացի:

«Զի որ Աստուծոյքն են եւ Յիսուսի Քրիստոսի՝ ընդ եւ

պիսկոպոսի լինին . եւ ոյք ապաշխարեն եւ դան ի միաբանութիւն եկեղեցւոյ՝ եւ նոքա լիցին Առաւօծոյ, զի կեցցեն ի Քրիստոս Յիսուս : Մի խաբիք եղբարք իմ, զի ամենայն որ կցորդ է բաժանողի՝ (Տպ. կր յաւելու եկեղեցւոյ), զարքայութիւնն Առաւօծոյ ոչ ժառանգէ : Եւ որ ընթանայ արտուզի մօտ՝ ոչ միաբանի չարչարանացն :» Տպագիրն սովորական յաւելուածն ունի աստէն՝ Քրիստոսի :

«Արդ ջանացարուք վայելել միով Գոհութեամբ. քանզի մի է մարմին Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի , եւ մի բաժակ միով արեամբ նորա : Մի սեղան՝ որպէս եւ մի կպիսկոպոս հանդերձ քահանայական դասու եւ պաշտօնեից ծառայակցաց իմոց . զի զամենայն զոր ինչ եւ առնիցէք՝ ըստ Առաւօծոյ գործիցէք : »

«Յոյժ կապեալ եմ եղբարք իմ ի սէր ձեր, վասն այնորիկ առաւել ցնծամ վստահացուցանել զձեզ . ոչ ես՝ այլ Յիսուս Քրիստոս որում եւ կապեալս կամ, եւ երկնչիմ եւս՝ զի տակաւին չեւ եւս եմ կատարեալ : » Վերին սողերուն մէջ նշանակելի է Տպագրին զանազանութիւնն՝ որոյ նօսար զրիւ զգացուցինք անդին . եւ մի բաժակ զոմութեան արեան նորա . եւ մի խորան, զոր մեք ըստ յունին գրինք , եւ խորանն ի սեղան փոխելով : Դիտելի է սեղան բառն յորում ինչպէս կը յայտնեն բանք Վկայիս՝ Ս. Գոհութիւնն կը մատչէր. առաքելական Հօր սոյն բառիւ կրնամք վստահաբար ըսել՝ թէ նոյն իսկ Առաքեալք Ս. Խորհրդոյն յատուկ սեղան նուիրած ըլլան : Յաջորդ սողերուն մէջ հայերէնն փոխանակ ծառայակից բառին կ'ըսէ՝ ազգակցութեամբ. փոխանակ ըստ Աստուծոյ՝ կ'ըսէ՝ միաբանութեամբ. փոխանակ վստահացուցանելոյ կը կարգամք՝ զգոհացուցանեմ, Վերջին բառն կատարեալ՝ վկայական մտնուն համար է. ինչպէս յայտ է յաջորդէն :

(Շարայարելի)

ՕԴՈՅ ՄԱՍՆԿԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆՆ

(Շարունակութիւն, տես քիւ 17)

Դառնանք մեր կազային գնդիկին սահմանիչ մակերեւութին մօտ օդոյ եւ շոգեոյ զիրար փոխանակելուն՝ եւ զեռ եւս նոյն իսկ այդ մանր մասնկանց իրարու տեղ զրաւելուն իսպառ անծանօթ կամ կիսկատար ծանօթ սոսկայի պայքարներուն հազարումէկ գործերուն : Եւ վասն զի անդադար օդոյ եւ ջրոյ սահմաններուն վրայ ճիգն ու գործ կայ, նոյն իսկ ամենամանր կազային պղպջակի մը մէջ, բնական է հարց ու փորձել՝ թէ մթնոլորտիս եւ ամբողջ երկրագնդիս վրայի ջրերուն՝ ահագին լճերուն՝ ոլկիւններուն՝ գետերուն՝ եւ այլոց կրած ու մղած մարտն որչափ աւելի պէտք է ըլլայ, այլ ամենէն կարող իմացականութիւնն կը չուարի աստ :

Արդարեւ ո՞ր մթնոլորտին մէջ ցնդած ահաւոր գոլուցեաց չափն կրնայ գտնել : Մեր գլխոց վրայ տարածուած միգին ու ամպոց կշիռն ո՞ր կրնայ խնդրել : Ո՛վ օդոյ բարձրութեան մէջ առկախ սառույցն կրնայ քանակել. եւ կամ ո՞վ մանաւանդ կարող է հեղանիւթին անթիւ անհամար մասնկանց մթնոլորտի մէջ բարձրանալով մարդկութեան ընծայած բիւրապատիկ օգուտն թուել. բեղմնաւորութեան եւ ջերմութեան սփռիչ :

Այլ չերկարենք այսպէս եւ դիտենք մեր օդային մասնիկներն որ ամեն կողմէ ջրոց ազատ մակերեւութէն կը սողոսկեն ներս : Մեծցունենք պատկերն եւ ինչ կը տեսնանք : Կազային մասնիկներ մի միւսոյն հոտեւէն ջրոյն միջոցներէն կը թափանցեն. կազ մը՝ որ կենսատու է, թթուածին՝ քաջառողջութիւն կուտայ ծովերուն ու գետոց բնակիչներուն, շունչ ու կենդանութիւն, նոյն իսկ ջրոյն մասնկանց. ուրիշ կազ մը՝ բորակածին, որ բաց ի մեծամեծ գործերէ՝ առաջնոյն եւ իր միւս ընկերներուն ազդեցութիւնը կը չափաւորէ . ուրիշ մ'ալ արգոն (argon) անուանեալ, որոյ դիւտ Լորտ Rayleigh եւ Ramsay ի ասոր պաշտօնն ալ անչուշտ ժամանակաւ պիտի ճանչնանք. չորրորդ կազ մ'ալ՝ բնածխական թթու, գլխաւոր պաշտօն ունենալով՝ բուսոց խնամքն :

Եւ միթէ այսչափ : Ո՛չ. սպառնալով պիտի դիտենք անչուշտ բուսական եւ կենդանական շատ մը սերմնիկներու մուտքն

Ջրային մասնկանց մէջ. հոն պատշաճ պայմաններով փութով աճելու զարգանալու համար: Ո՛վ այսօր լսած կամ փորձած չէ՝ թէ երբ ըստ բաւականին եռացած ջուր դնենք բաց երես լուսոյ մէջ՝ շարաթ մը միայն բաւական է ամանին կողերն սեւանիչ սպիւներով ծածկելու. մանրադէտ զօրծին այդ սպիւներէն միոյն մէջ բիւրաւոր բուսական եւ կենդանական բոլորջներ յոյց կուտայ: Փորձն՝ թէպէտ եւ շատ դժուարին՝ այլ բիւրաւոր անգամներ օդոց եւ ջրոց մէջ բուսական եւ կենդանական սերմն յայսմած է. լուսոյ եւ բարեխառնութեան նպաստուոր օժանդակութիւնն անուշիկ եւ զարգացումն կուտայ այդ բոլորջներուն: Այլ խնչպէս հնար է ջրոց մէջ սնունդ դանել այդ սերմանց. այն սքանչելի ներդաշնակութեամբ՝ որ յապուշ կը կրթէ խոհուն գլուխն: Վասն զի ամեն բուսականաց նման այդ Ջրային տունիկերն ալ բնածիսէ կազմուած են. եւ ահա ջրոյ մէջէն կը քաղեն այդ սերմիկը իրենց հարկաւոր եղած բնածիտական թրթուռն, որ օգէն դուրս՝ ջրին մէջ դանուած եւ նոյն իսկ այդ սերմիկներու կից կենդանական մեռած սերմիկներէն կը ծծեն: Իսկ այդ մանրակենդանքն թէ գիրար ուտելով եւ թէ բուսական մանրաբոլորջքն՝ կ'ապրին: Կենդանականներու արտաքսած բնածխականն՝ բուսականաց կարեւորն է անհրաժեշտ, եւ ընդհակառակն ասոնց արտաշնչած թուածինն՝ իրենց ընկերներուն կենաց պահանջն. որով միասին կրնան կեանքն հաստարակել:

Ահա այս կերպ երկրագնդիս վրայ տարածուած անհուն ջրերուն մէջ կեանքն կը կշռորդի. անհուն իմաստութեան վարչութեամբ: Եւ այս այնչափ ճշդութեամբ՝ զի բոյսն եւ կենդանի կ'երևին եւ կ'անհետին խորհրդաւոր օրինաց կարգաց համաձայն: Այնպէս կշռադատ չափուած է ամեն բան՝ զի ամենեւին չնչին յաւելուած կը խանդարէ ամենն:

Մթնոլորտի կազմական մասնիկներու եւ երկրագնդիս վրայ տարածուած բոլոր ջրոց մէջ՝ թէպէտ եւ աներեւոյթ ալ իրական եւ սոսկալի եւ անզաղար դործն կենաց պայքարն կ'օրինակէ մեզ ի նպաստ: Վասն զի ջրոց ճիգն ու ջանք գոլշուող բուսութիւն մթնոլորտին մէջ թափանցելու՝ մարդկութեան բարւոյն համար չէ՝ միթէ, եւ օդոյ մէջ ապրող ամեն կենդանի գործարանաւորաց: Նոյնպէս եւ օդոյ մասնկանց եռանդեան նպատակն կամ արդիւնքն ջրերն կենդանացունել է, բնորու եւ գետերու եւ ծովերու բիւր բիւր բնակչաց կենաց նորոգութիւն տալով:

Օդոյ եւ ջրոյ մէջ այս անդադար հակառակ ընթացքն այսպէս համառօտիւ տեսնելէ յետոյ՝ դիտենք վայրիկ մ'ալ մեր պզտիկ օդային մասնկին հաստատուն մարմնոց նկատմամբ ընթացքն : Այսինքն օդոյ մասնիկանց՝ թէպէտ եւ ամենափոքր եւ ամենատկար կերպարանք՝ ամենակարծր եւ ամենազգի հաստատուն մարմնոց վրայ ունեցած ազդեցութիւնն. այնպիսի կարծր մարմնոց՝ որոնց քով մօտենն իսկ գուցէ յանդգնութիւն համարուի մեր տկար մասնիկին : Այս այսպէս ընդունուած է մինչեւ այսօր. սակայն թէ այսպէս է իրաւամբ . չեմք կարծեր . այսօր հակառակն կ'ապացուցուի : Այլ ինչպէս հեղանիւթերու մակերեսին մասնիկներն կը ճգնին իրենց չրջապատ մթնոլորտին մէջ ջրուելու , այսպէս ալ գոգցեա հաստատուն մարմնոց ներքին մասնիկիք միշտ դէպ ի գուրս կը ջնանն նետուիլ , իրարմէ անջատելով . բայց այս իրենց մակերեւութին վրայ աւելի է : Միթէ այդպէս չէ՞ : Ո՛վ կ'անգիտանայ յօտի եւ քափուրի (iode, camphre) եւ սառոյցի, եւն. , սովարական բարեխառնութեամբ ցնդելն , եւ ինչ քան հաստատուն մարմիններէ ելած բուրոււմէն աւելի ծանօթ . այսպէս խէժն , խուսկ , փայտ , կաշի , ծծումբ , եւն. , ճշմարիտ չէ՞ թէ վարդի եւ մանիշակի թերթէն՝ եւ առ հասարակ ամեն հաստատուն մարմիններէ թերթ եւ նուրբ մասնիկներ կը քակուին եւ կը ցնդին մթնոլորտի մէջ . այս չենք տեսներ , բայց հոտառութիւնն վկայ է :

Դեռ եւս չատ օրինակներով կրնանք հաստատուն մարմնոց արտաքին երեսին այս կազմութիւն ունենալն բացատրել , այլ շատ նուրբ եւ մղնատեսակէ աւելի բարակ խորութեամբ : Պ. De Marçay ի մետաղներուն անօդ միջոցի մէջ իրենց բնական հալման տատնանքէն շատ ստորին ջերմութեամբ գոլորշիանալուն փորձը կը յիշենք հոս. նոյնպէս Պ. Spring ի այլազգի կամ'նոյնազգի մետաղներն իրարու հետ կպցունելու խնդիրն :

Այս ըսուածներէն կը հետեւի՝ թէ հաստատուն մարմնոց երեսն ամենանուրբ խաւ մը կայ՝ որ սրչափ դէպ յարտաքին երեսն մօտենայ այնչափ կը նուազի խտութեամբ :

Այս յատուկ կազմակերպութիւնն հաստատուն մարմնոց երեսին վրայ նկատելով՝ դիտենք արդ մեր օդեղէն մասնկին անդադար այդ երեսին վրայ գործելն. ահա եռանդեամբ կը մխի հոտաւանոյն աներեւոյթ միջոցներուն մէջ , իրեն հետ ընկերներն միացած , եւ հազարաւոր ծակտիկքն կը գրաւեն : Այսպէս

ամենաթեթեւ այլ ամենազօր ցանցակերպ մը ամեն հաստատուն մարմնոց երեսն կը զօրացունէ :

Գուցէ հարցուի՝ թէ ինչ շահ օգոյ այդ անդադար գործէն մեզ, Շատ մեծ եւ անհրաժեշտ . վասն զի առանց այդ ցանցակերպ խաւին՝ որով հաստատուն մարմիններն կը ծածկուին եւ կը սղականուին՝ եթէ որ եւ է երկու մարմին իրարու դպցունէինք՝ այնպէս բուռն միանային պիտի իրարու հետ, զի առանց բռնագոյն ուժոյ պիտի չհնարէինք իրարմէ զանոնք զատել : Այո՛ այդ անտեսանելի խաւին շնորհիւ գործաւորն կրնայ զիւրաւ իր գործիներն շօշափել, վերցունել, գործածել . ընթերցողն՝ զրքին թղթերը դարձունել . զրազիրն՝ իր զրիչն ուղածին պէս վարել . քալողն՝ ոտքը զետնէն ուղածին պէս շարժել . եւլն . : Եթէ այս մանրացուցական խաւին ամենամեծ օգուտներն միայն գեթ թուել ստիպուէինք՝ չէին լմննար . եւ եթէ այս մեր խոնարհ ու արհամարհ օգոյ մասնիկն չգործէր հաստատուն մարմնոց վրայ այս գործն՝ Աստուած զիտէ մարդկութեան կրկիւք դառնութեան չափն :

Moser ի եւ Waidele ի աքնաջան եւ երկար փորձերն աւանդուն հաւանական ցոյց տուին՝ թէ ամեն հաստատուն մարմին իրեն սեպհական խժային բուռն ունի, իր մակերեսին վիճակին եւ բարեխառնութեան եւ ճնշման եւ դանուած միջոցին գոլոչոյն տեսակին եւ քանակին համեմատ : Այս այնչափ իրաւ է՝ որ բաւական է մատով քիչ մը չփել ապակեղէն կամ մետաղեայ թիթեղի մը երեսն, եւ ահա մասնկային կուտակումն կը փոխուի : Կ'ուզէ՞ք փորձ մը . մատով կամ զրչին կոթով թիթեղին վրայ անտեսանելի դիւր մը գծեցէք եւ ապա վրան շունչ տուէք . իսկոյն գծուածն կ'երեւի . վասն զի շնչոյն գոլորչին մատին չդպած տեղերն ուրիշ կերպ կը զիղուի , իսկ զըծուած տեղն ուրիշ :

(Շարայարեի)

ԵՐԿՐԱԲԱՆԱԿԱՆ

ԾՈՎԵՐՈՒ ԴՈՅՆՆ ԵՒ ՓՈՍՓՈՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

Զուիցերիոյ Մորաա լճին կարմիր ջուրն վերջերս դիտնա-
կանաց ուշը գրաւեց . ամենէն հաւանական բացատրութիւնն
կարծուեցաւ՝ լճին յատուկ եղող մանրամանր մամուռն, որ յա-
տակին վրայ կ'աճի : Սակայն այս երեւոյթս շարունակ չըլա-
ւով ընդհանուր սկզբամբ սկսան մտքերն զբաղիլ առհասարակ
ջրոց առած գոյնին վրայ : Զուրն յինքեան գունաւորուած է՝
Ահա Նանսիի գիտութեանց Կաճառին ուսուցիչ Պ. Thoulet ի
տուած պատասխանն . Ծովային ջրոյն յատուկ գոյնն կապու-
տակ է : Փոխանցմամբ ծովային ջուրն կապոյտ կողմի ճառա-
գայթեներն կ'ընդունի եւ կարմիր կողմիններն թող կուտայ . իսկ
սփռմամբ կապոյտ ճառագայթներ կ'արձակէ : Զրոյն մէջ լուծ-
եալ նիւթերն դեղնի եւ կանաչի եւ զորշխայտի մօտ գոյներ
կուտան : Զրոյն խորութիւնն, յատակին գոյնն, երկնքի լուսոյն
խտութեան աստիճանն, արեւու հորիզոնին վրայ բարձրութեան
չափն, բարեխառնութիւնն, աղին քանակն՝ որով լուսոյ բեկրե-
կումն կը փոխուի, մկանանց շարժումն, ալիքներու ուղղու-
թիւնն, բովանդակած դիրտն՝ տեսակն ու քանակն, մէջի ման-
րաճճիքն եւ իրենց ընթացքն կամ վիճակն, ելն. կը փոփոխեն
ջրոց գոյնն :

Նատ ծովեր իրենց գոյնէն անուն առին . Դեղին ծովն Հո-
անկ Հոյի տղմէն այգալէս կոչեցաւ . Պարսկական ծոյն կամ Կա-
նաչ ծովն իր անունն մանրաճճեակներէ կը քաղէ . Ճաբոնցիներ
ու Սեւ գետն Դեղին ծովուն գոյնին հակառակութենէն ստա-
ցաւ անունն . Սպիտակ ծովն իր մէջ անսլակաս եղող ձիւնէն եւ
սառոյցէն առաւ իր կոչումն . Բոսորային ծովն իր ջրոց մէջ պա-
րունակած որդան կարմիր խղունջէն այս անունն արժանացաւ .
Կարմիր ծովն իր յատակին բուստի գաղթական տունկերէն, իսկ
մեր զրաղի Սեւ ծովն իր ամուրամած երկնքէն, կառաղի ալիք-
ներէն :

Ծովերու փոսփորականութիւնն աշխարհիս ամեն կողմը կը
տեսնուի . նոյն իսկ Հիւսիսային եւ Պարսիկի ծովերու մէջ ա-

մարուան հեղձուցիչ ու փոթորկաբեր գիշերներն, այլ կատարեալ տեսարանն հասարակածային ծովերու մէջ է :

Այդ կողմերն՝ ալիզեան հողմերէ վարեալ նաւերն՝ կարծես արծաթի ակօսի մէջէն կը սահին : Ալիքն կայծակնացայտ կը բարձրանայ եւ հետոց վրայ երկար լուսաւոր ակօսն կը գետեղի ծիծիփալով : Հասարակածին մօտ առհասարակ է այս. ամեն նաւակի շարժումն , ամեն թիավարութիւն լուսաւորաց բոլք կը բանայ հետզհետէ : Որչափ խաւար է գիշերն՝ այնչափ խիտ է փոսփորականութիւնն :

Երկար ժամանակ այս երեւոյթն ջրոյ մէջ լուսածին կայ ըսելով մեկնեցին. յետոյ ուղեցին ջրոյ կաթիլներու կամ մասնրկանց իրարու հետ չիփուելով ելեկտրականութիւն կը ծնանին ըսելով մեկնել . իսկ այսօր՝ մանրաճճեակներու գոյութեան արդիւնքն կը կարծուի : Ովկիանոսի մէջ այդ երեւոյթին պատճառ եղող մանր ճճեակներու հարիւր տեսակէ աւելին ծանօթ է :

Կաթի ծով կոչուած երեւոյթին պատճառն ալ Ովկիանու մէջ բուռնուած ճճեակներու գործ կը համարուի . Հնդիկ Ովկիանու մէջ ստէպ կ'երեւի : Կարծէք բոլոր ծովն մինչեւ հորիզոն ձեան դաշտ մ'է վերջալուսով ողողուած : Միայն գիշերն տեսանելի :

Ըստ դիտնական ովկէանադրին ըսածին՝ կ'երեւի թէ բնութիւնն՝ որու անունն մեզ այնչափ թեթեւ կը հնչէ՝ քանի քանի անծանօթ սքանչելեօք լի է :

Մ Թ Ն Ո Լ Ո Ր Տ Ա Բ Ա Ն Ա Կ Ա Ն

Թ Օ Ն Ը Ն Կ Է Յ Ք

Պելճիոյ մէջ 1887 էն սկսեալ ամեն տարի Le climat de la Belgique անուամբ գրքոյկ մը կը հրատարակուի Պ. Lancaster ի ձեռամբ. յորում Պելճիոյ մթնոլորտաբանական վիճակն ամօէ ամիս ամեն փոփոխութիւններովն կը նշանակուի : Անցեալ տարուան հրատարակութեան ամենէն վերջի էջն թէ իբր հաղուազիւտ դէպք եւ թէ ծիծաղաշարժ՝ թարգմանենք Պատկերի մէջ :

Յունիս 10 առաւօտուն օդաչափն սամնադոյզն չարժումն կը նշանակէր. անշուշտ բարեխառնութեան բարձրանալուն արդիւնք, որով Պելճիա այն ժամուն Եւրոպիոյ մէջ հրաշունչ կըղզւոյ մը պէս էր Շատ անգամ տեսած ենք՝ որ այս պայմանաց տեւելովն՝ մթնոլորտն այլայլելով չանթ ու կայծակ՝ որոտումն եւ հեղեղասաստ թօնընկէցը յաջորդած են:

Այդ ոգեսպառ չողիին հետ յարմարած էր օդոյն խաղաղութիւնն. որով յուզումն կրնար ձեւանալ:

Վայրկեան չանցած Պելճիոյ մթնոլորտն փոթորկածին կերպարան առած էր, եւ որոտման խուլ զղրիւնն սկսաւ. ժամը 11ն էր. Յանկարծ ցրուեցան այս երեւոյթք. վասն զի խտութեան չափն չէր ըստ բաւականին. ժամ մը վերջը կատարեալ էր դործը. եւ երկրին շատ կէտերուն վրայ սոսկալի փոթորկն տիրած: Սակայն ամեն կէտի վրայ առանձին տեղական յատկութիւն առած էր փոթորկն. ինչպէս կը վկայեն իւրաքանչիւր քննութիւնք եւ դիտարանին դիտողութիւնք:

Իւքլի վրայ՝ ինչպէս նաեւ ուրիշ տեղեր՝ ժամը 11 ին մօտերը հարաւային երկնքի վրայ փոթորկածին ամպոց կոյտ մը տեսնուեցաւ, եւ որոտման ձայներ կը լսուէին: Այլ ժամը 11½ ուն վարատեցաւ սպսունալիքն. Կաթիլ մ'անձրեւ ինկած չէր. Կէսօրին հիւսիսային կողմն սկսաւ սպառնալից երեւոյթ առնել, եւ քառորդ մը չանցած ելեկտրական առաջին հարուածներն սկսան: Հինգ վայրկեան յետոյ կայծակ, անձրեւ եւ կարկուտ կը թափէր. եւ այս երեսունուհինգ վայրկեան զրեթէ շարունակ. Կաղինի մեծութեամբ էր կարկտահատն. փայլակ եւ որոտումն անդադար էր. այլ տմպերուն թափած ջրհեղեղին սաստկութենէն այդ երեւոյթք անուշադրաւ կ'անցնէին: Անձրեւի երեւոյթն նման էր հեղուկ թանձր վարադոյրի մը՝ ահագին շոնչիւնով դետնին վրայ թափելով: Միտք յակամայս երկնային ջրհոսներու հոսանքն կը յիշէր, անխնայ հարուածելով խեղճ մեղապարտքն . . . : Ժամը 1 ին դիտարանին հետախօսութիւն հարուածեցաւ կայծակէն. զրեթէ այն պահուն յանկարծ թօնընկէցն մեղմացաւ: Երեսունուհինգ վայրկեան մէջ անձրեւաչափ գործին 66 հաղարորդամեղր ջուր ընդունած էր. եւ Իւքլի վիճակն կատարելապէս ողողուած էր. ինչպէս ժամանակին զեկուցին օրական թերթերն:

Եղած քննութիւններէն տեսնուեցաւ որ Իւքլի չարագէտն միայն 15 քառակուսի հաղարամեղրի վրայ տարածուած է բոլոր խտութեամբն:

Ահա զուարճալի վերջաբանն : Իւքլի մթնոլորտաբանական զիտողութիւնք ամեն օր Եւրոպիոյ մթնոլորտաբանական սենեակներու կը հաղորդուն հեռագրաւ, զորս անոնք կը հրատարակեն. որոնց զլիաւորքն են Գաղղիոյ կեդրոնականն ի Բարիզ, Մթնոլորտաբանական պաշտօնարանն ի Լոնտրա. Գերմանականն ի Համպուրկ, Յունիս 11 ին՝ ըստ այդ սովորութեան՝ նախընթաց օրուան Իւքլի օգային կացութիւնն եւ անձրեւած ջրոյն թիւն հեռագրուեցաւ : Սակայն այն ջրաչափ թիւն այնչափ անբնական երեւցաւ՝ որ Համպուրկցին ցուցակին մէջ վարանելով դնելով՝ հարցական (?) նշանով մը փոփոխեց զայն . Բարիզցին կէտի մը պակասութիւնն բանաստեղծելով՝ տամորդականի բուտորակէտն աւելցունելով ըրաւ 6,6 փոխանակ 66 ամբողջի . իսկ Լոնտրացին պատկառանօք 66ն պահելով կասկածի նշանն (?) զրաւ կից :

Մթնոլորտաբանք խոհեմ մարդիկ են եւ աչք խփելով հեռագրին ամեն ըսածին այո՛ չեն ըսեր . այլ այս կէտիս չափազանց խոհեմութիւնն ճշմարտութիւն մը չընդունելու առաջնորդեց զիրենք. թէպէտ եւ հազուադիւս ճշմարտութիւն :

Գաղղիական թերթ մը պրելով այս կէտիս վրայ կ'աւելցունէ այսպէս .

Իւրաքանչիւր երկրի դործելու կերպն ազգին յատկանիչն կը ցուցնէ : Գերմանացիք չափէն աւելի խոհեմ՝ բան չեն դներ. Գաղղիացին խոհեմ կրնայ ըսուիլ, վասն զի իր ուղածին պէս կը բանաստեղծէ. Անգլիացին ամենէն լաւ ճամբան ընտրած է, ճշգրութեամբ կ'ընդունի բայց միշտ հարցականն ունի :

Այս ամենն Իւքլի մէջ կատարուած քննութեանց կարեւորութիւնն ցոյց կուտայ :

Ք Ն Ա Խ Օ Ս Ա Կ Ա Ն

Մ Ժ Ի Ղ Ե Ի Մ Ժ Ղ Ո Ի Կ

Անտանիլի արարածներ. մարդ ցրտէն ձանձրացած ամառ կ'ուզէ տեսնել, ղեղեցիկ օդ, զուարթ բնութիւն, քիչ մը տաք, այլ զայդ ալ՝ թող մնացածներն՝ մժեղն ու մժղուկ կը խանդա-

րեն. կը դայրսնայ մարդ որչափ ալ համբերատար ըլլայ, կը յիշէ յակամայս Ակն ընդ ական, ատամն ընդ ատաման առածն:

Պլինիոս աստուածային անհուն զօրութեան պատկերը կը նկատէ այդ ամենամանր արարածին վրայ. եւ գրեթէ ամեն բնապատում եւ բնախօս ոքսնչացած են այդ տկար կազմութեան մէջ տեսնուած գեղեցիկ եւ ներդաշնակ շէնքին վրայ: Թեթեւ իմն կորաքամակ՝ տծեւ՝ թոյլ թաթերն վեց թուով ու երկար դէպ ի վար կը կախէ թռչին ժամանակ. երբ հանգչի խաչածեւ կը դնէ զանոնք, կրկին թաղանթեայ նուրբ թւերով թեթեւ մարմինն ջրոյ ու թանձր մարմնոց վրայ անվրդով կը վարէ: Բողկուկներն մազոտ են, մանրացոյց գործին ծածուկ գեղեցկութիւնն ցոյց կուտայ. երկու մեծամեծ աչք գրեթէ բոլոր մարմինը կը ծածկեն: Ամենէն ճարտար շէնքն պատկն է. անդամատական որ եւ է գործի՝ ամենէն կատարեալն՝ կը խոնարհի ասոր առջեւ:

Ոմանց պատկն պատեանի մը մէջ ծածկուած է կ'ըսէ Réaumur: Մեր սովորաբար տեսածն խայթոցներուն պատեանն է, պատեանի մէջ զրուած թրոյ նման. այդ խայթոցն է մարմինը ծակողն:

Ուզելով մի առ մի մտելին ըրածը դիտել՝ չգարկի, չվռնտեցի, ընդհակառակն ջանացի չխանդարել իր դբադումն. շատ անգամ ձեռքս երկարեցի որպէս զի դան ու հանդչին ու խայթեն. միւս ձեռքով մանրացոյց ապակին բռնած՝ կ'ուղէի պատիճին ճարտարութիւններն քննել. Ոմանց յաջողեցայ խածնել տայ, այլ ոչ միշտ. թէպէտ եւ կ'ուղէի: Կ'ըսեմ ձեզ՝ որ եթէ մտելի խայթուածն դիտելու ըլլաք՝ հետաքրքրութեամբ կը մոռնաք ցաւն, անվոյթ կը մնաք:

Այսպէս օր մը մտելին անձկալի այցելութեան աւետիսն առնելով՝ գործիս ուղղեցի մանրակրկիտ քննութեանս մէջ յաջողելու համար: Պատեանէն սրածայր խայթոցն սկսաւ ելլել, այդ ծայրով մորթիս չորս հինգ տեղն չօշափեց, Թուր թէ խայթելու ամենէն յարմար տեղն կ'որոշէ, որուն տակ արեան անօթ գտնուի: Երկար չտեսեր այս ընտրութիւնն եւ իսկոյն թեթեւ ցաւ մը խայթն կ'ըզգացունէ:

Սրածայրն պատեանին կնքածայրէն դուրս մղուելով կը մխի մորթին մէջ. պատեանն թէպէտ հաստատուն՝ այլ ճկուն է. որչափ խայթոցը մխուի մարմնոյն մէջ՝ այնչափ կը ճկի պատեանն եւ խայթոցէն կը հեռանայ, վասն զի այդ ուղիղ եւ ձիգ պիտի

կենայ, իսկ այս ճիշդ ծակին բերանն կնքէ, որով ծծումն կը դուրսնայ եւ նրբին խայթոցին նեցուկ կ'ըլլայ:

Երբ խայթոցը ամբողջովին մխուի՝ որով մեկզին զլուխը դպի մորթին՝ պատեանն ծալած է երկուքի: Ամենանուրբ ասեղի որածայրն համեմատելով մեկզի խայթոցին՝ հաւասար կը դանենք թրոյ եւ ասեղի որածայրին տարբերութեան:

Մագոտ տիպածեւ խայթոցներն՝ որ այնպէս անզուրկ կերպով կը խածնեն զմեզ՝ ըստ Armand Leyritz ի էգերուն յատուկ են. եւ ասոնք են մարդկային արեան ծարաւիքն: Մեր գիշեր ու ցերեկ, սենեկի ու դաշտի մէջ, անասուի ու ջրի մօտ լսած ռնգաձայն փողարներն:

Եթէ յաջողի մեր անհանդարտ հսկողութիւնէն ճողոպրիլ՝ մեղմիւ եւ շտապաւ՝ նոյն իսկ զգեստներու վրայէն կ'երկարէ փողն եւ արեան անօթ մը դանելուն պէս՝ կ'իմացունէ իր ներկայութիւնն այն անտանելի կիզմամբ ու ակորժ քերուքով եւ մանր այտուցով՝ որուն բացայայտիչ բառ չկայ:

Մինչ արուն գեղեցիկ շրջաններ գծելով օդոյն մէջ գեղեցիկ կերպարանքով՝ ծալկէ ծաղիկ կը թռչտի հոյզ եւ հիւթ խնդրելով:

Մեկզին խայթածը գիտենք որ քերելով չհանդարտիր, լաւագոյն միջոցներն են օդիով կամ քայախով եւ կամ աւշակի 10 կաթիլ լուծմամբ լուալ:

Էգն ջրի վրայ 350 ձու կը ծրտէ, շէի ձեւերով, մինչեւ եօթն ծնունդ կրնայ ունենալ տարին. որով միլիարներ կ'ունենանք՝ եթէ ձկներն՝ թռչունք՝ սողուններ, եւլն., չսպառեն զանոնք:

Մեկզի եւ մեղուկի տեսակ մը կայ Ամերիկեան կոչուած, աւելի մեծ եւ սոսկալի խայթմամբ:

Լինէոս եւ շատեր կ'ըսեն աչքով տեսած այնպիսիներ՝ որոնց անդամներն պժգալի սոսկում կ'ազդէին, այնպէս չարաչար խայթուած: Ասոնք կենդանեաց վրայ ալ կը յարձակին:

Վերին Գանառայի մէջ վայրի եզներն այս հարուածին ձեռքէն ազատ մնալու համար ամառն ի զլուխ ջրի մէջ կը հանեն միայն չնչառութեան համար ռնգունքն զուրս թողլով: Ողենգայիք ճարպով կ'օծեն մարմինն, հարաւային Ամերիկացիք եւ Ափրիկէի հարաւաքնակներն՝ ճօճքի վրայ կը տարածուին եւ խողնուոյ ապխտի պէս կը ծխուին, այսպէս ապահովուելով այդ թշնամեաց սոսկումէն:

Եւրոպայի մէջ ալ տեղ տեղ կը գտնուին ասոնք. որոնց երեսէն եւ նոյն իսկ սովորական մթեղներէն ապահովուելու համար յատուկ սրակապահներով կը պատեն անկողինն : Կիտրոնի հոյզն եւ քայցախ կ'ամօքեն բաւական այդ ճճեաց խայթածքն , որոնք կարծես մեր անկարող խեղճութիւնն ցոյց տալու եւ կամաւոր վշտակրութեան վարժելու համար հաստատուած են Աստուծոյ :

Աստղաշաշխականք

Աստեղաց լուսոյն խտութեան փոփոխութիւնն . — Պ. Piccard 1679 ին օդոյ ծանօթութեան համար կարեւոր գրութիւններ սկսաւ հրատարակել . այս տարի Պ. Janssen 1898 տարւոյն համար նոյն նպատակաւ երկու հարիւր քսաներորդ հատորն հրատարակեց . յորում աստեղաց լուսոյն խտութեան ժամանակաւ փոփոխութեան ցույցակն կը տեսնեմք :

Պ. Fizeau այս մասին վրայ հին գրքերէն լուսաւորաց լուսոյն վկայութիւնն կը քաղէ :

Ս. Գրոյ մէջ Ծննդոյ Լէ, 9, Յովսեփայ տեսին կը կարդամք այսպէս .

Ահա տեսանքի միւս եւս այլ երազ, որպէս քե արեգակնդ եւ լուսին եւ մետասան աստեղք երկիր պագանեին ինձ :

Սաստեաց նմա հայրն իւր եւ ասե . Զի՛նչ է երազն զոր տեսեր . արդ գալով գայցեմք եւ եւ մայր քո եւ եղբարք քո եւ երկի՞ր պագանիցեմք քեզ :

Յայտնի է որ խօսքին իմաստէն ուղղապէս կրնամք հետեւցունել՝ թէ այդ մետասանք ամենէն պայծառ լուսաւորքն էին այն պահուն . մեզմէ 2000 տարի առաջ :

Մեզի տեղի մօտ ժամանակաւ՝ (առաջին դար մեր թուականին՝ Յովհաննու Յայտնութեան ԺԲ զլիսյն մէջ կը կարդամք ամենէն լուսաւոր աստեղց յիշատակութիւնն :

Եւ նշան մեծ երեւեցաւ յերկինս . կին մի արկեայ գիւրեւ զարեգակն, եւ լուսին ի ներքոյ ոտից նորա . եւ ի վերայ գլխոյ նորա պսակ աստեղեայ յերկոտասանից :

Կրնամք ըսել թէ նախնիք պարզ աչօք դիտելով՝ մեր հիւ-

սիսային կիսագնդին վրայ ամենէն պայծառ կը տեսնէին արեւն եւ լուսին եւ տասնութիւն աստղեր :

Արդ այսօր մեր աստեղաբաշխից գտածն ինչ է .

Շնիկ, Որիոն, Հոբգէլ, Շողշողիկ Յլու, Այծն կառավարին, Քնարն, Եզոզին Արջագին, Կարճի Սիրտն, Կոյսն, Առիւծու Սիրտն, Արծուի Կուրծքն, Երկուորեկի Կաստորն : Ըսել է թէ մեզմէ 4000 տարի առաջուան հազարաւոր լուսաւորաց մէջէն ընտրելոց թուէն ոչ չատ հեռի :

Մանր մոլորակներ . — Հայտելագրկցի Պ. Max Wolf-ի պիւտէն ի վեր, որ 1891 ին լուսանկար գործիով առաջին անգամ մանր մոլորակները ճանչցաւ, օրէ օր աւելցաւ ասոնց թիւն : Այսօր 400 ի հասած է, որոնց մեծագոյն մասն Պ. Ուոլֆի յաջողութեամբ, որ 1892 էն մինչեւ 95 Հրատի եւ Լուսնթագի մէջ թափառող ծանօթ աստեղակերպերու վրայ երեսունուվեց հատ նոր բոլ աւելցուց : Այլ զարմանալի է որ Պ. Ուոլֆ յաջողած չէ բնաւ հեռագրի ձեռամբ նկատել զէթ ասոնց մէն : Զգայուն ապակեայ տախտակին միայն սեպհական մնալով :

Պ. Աստղաբաշխին դիտողութեանց կերպն հետեւեալն է . լուսանկարի վեց բթաչափ երկու առարկայական ոսպնածեւք կը գործածէ, եւ ապակեայ տախտակներն երկու երեք ժամ կը թողու առարկային առջեւ : չարժիչ մեքենային չըջանին ուչ զընելով յոյժ :

Աստղաբաշխական լուսանկարի դիւրագոյն ճամբան . — Ամերիկացի Պ. Barnard մոգական լապտերի ոսպնածեւ ապակիներով երկրագնդին լուսանկարն կը հանէ : Կրկին մանրացոյց ապակիներն զօր կը գործածէ՝ հազիւ չորս հարիւրորդ տրամագիծ ունին, իսկ վառարաններու հեռաւորութիւնն է մինչեւ 10 հարիւրորդամեղր : Լուսանկարներն ընդհանրապէս 10 աստիճանի վրայ են, սքանչելի մարբութեամբ :

Այս պարզ գործիքին հանած պատկերներէն վեց հառն՝ Astrophysical journal հրատարակած է, ծիւր կաթին զանազան մասերն : հիանալի գեղեցկութիւն ու ճշգրտութիւն :

Երկնային Ատլասի մը մէջ ամբողջ երկնքին լուսանկար պատկերներն պիտի հաւաքէ Ամերիկացիս :

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ
ՍՐԲՈՒՀԻ ՄՈՆԻԳԱՅԻ

ԹԱՐԳՄԱՆԵՑ

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ Վ. ԱՔԻՆԵԱՆ

(Շարունակութիւն տես քիւ 17)

Օգոստինոսին ստաշին նայուածքն այս կ'ըլլայ. երկրորդը չափ աւելի սքանչելի վաւարութիւն մը կ'ունենայ:

Աչքին առջեւ կը պարզի այնպիսի մեծ գաղտնիք մը, զոր մինչեւ այն ատեն չէր գիտեր. Պղատուն ալ զայն չճանչնալուն համար, առաքինութեան ճամբան Օգոստինոսին չկրցաւ սորվեցնել: Մանիքեցիք բոլոր ճիգերնին թափեր էին լուծելու համար այն խնդիրն երկու սկզբանց միջոցաւ, բայց ի զուր աշխատեր էին: Պօղոս Առաքեալ միայն փառաւոր լուսով մը լուսաւորած է զայն: Հասկցած եւ տեսած է որ մարդս հիմա չզըտնուիր այն նախկին վիճակին մէջ ուր որ զրած էր զանիկայ Աստուած, սուրբ, անմեղ, լուսաւոր, բայց այն փառաւոր ձիրքերը մարդս առանց իշխելու տ'ըրարուան անափառութեան մէջ չկրցաւ զործածել: Ինքնագլուխ տէր, եւ Աստուծոյ անկախ ուզեց ըլլալ. եւ ասոր համար երեսէ ձգուելով կոյրցաւ, Աստուծոյ հեռու վաւարութեամբ, եւ ապականութեան մէջ ընկըմնելով մեղքն իւր բնականութիւնը յինքն հաստատեց. իշխեց անոր սրտին վրայ անարդ եւ ատելի ստեղծուած մը, թշնամի ճշմարտութեան, առաքինութեան անկար, եւ որուն միտումը մի միայն չարութիւնն է: «Մարդ մեղաւոր» կամ «Հին մարդ» ինչպէս կ'անուանէ Առաքեալը. ինչ անսովոր եւ արարալից խօսք. բայց միանգամայն ինչ գերազանց ակնկալութիւն մը չխոստանար. վաճառ զի այն խօսքերէն պիտի հետեւի թէ բոլոր մարդն այն չէ, կայ նաեւ նոր մարդ մը, ինչպէս որ Օգոստինոս ըն-

թերցմունքն առաջ տանելով սորվեցաւ : Տեսաւ որ այն հին մարդուն յաղթելու համար , տնոր անկարգ ամբարտաւանութիւնը , մոլոր ցանկութիւններն եւ Աստուծոյ հեռաւորութիւնը նուաճելու համար Բանն մարմին առած՝ բնակած է մեզի հետ խոնարհութեամբ , հնազանդութեամբ , ապաշխարութեամբ , եւ ունայնացուցած է ինքզինքն այն մարդուն համար՝ որպէս զի բռնէ , որն որ Աստուծոյ հաւասար կ'ուզէր ըլլալ :

Ասանկով կը սորվի Օգոստինոս Մարդեղութեան եւ Փրկագործութեան խորհրդոց ամբողջութիւնը , եւ կը հիանայ , կը հասկնայ որ ամէն տարածութիւն եւ անշրպեա ոտիցը տակ մընալով՝ ելած է զէպ ի վեր , եւ մարդկային ծանօթութեանց սահմաններն անցնելով հասած է այն գերազայն կէտը յորում արարածոց տեսութիւնը կը դադրի , Աստուած միայն կ'երեւայ : Այսպիսի տեսարանի մը զիմաց Օգոստինոս ինքիւմէ զուրս ելած , ծնկի վրայ կ'իյնայ :

«Ո՛հ , կը գոչէ սրտաշարժ հիացմամբ մը , ի՛նչ մեծ տարբերութիւն փիլիսոփայից եւ Աստուծոյ պատգամաւորաց մէջ . փիլիսոփայից գրուածոց մէջ ինչ որ ընտիր բան մը կայ , ասոնցինն մէջ ալ կը գտնանք , բայց կայ նաեւ բան մ'որ փիլիսոփայից գիրքերուն մէջ չենք գտնար , այսինքն քու շնորհացդ գիտութիւնն , ո՛վ Աստուած իմ , եւ այն գիտութեան միջոցաւ՝ մարդ ճանչնալով զքեզ , ոչ միայն չուզի եւ չպարտանար , այլ կը բռնկուի , կը զօրանայ , եւ վերջապէս կը հաճի կը գտնայ զքեզ :

«Անոնց մէջ չենք սորվիր քրիստոնէական ջերմեռանդութեան գաղտնիքը , ապաշխարութեան արցունքները , զղջացեալ եւ խոնարհ սրտի մը ողջակէզը , մանաւանդ այն պատուական բաժակին շնորհքն , որն որ կը պարունակէ մեր փրկագործութեան գինը :

«Անոնց մէջ չենք լսեր այն քաղցր երգը . ո՛վ հոգի իմ , հնազանդէ՛ Աստուծոյ , վասն զի ինքն է քու Աստուածդ , քու Փրկիչդ , քու պաշտպանդ . վստահութիւնդ իրեն վրայ զնեւէն վերջը՝ ի՛նչ բանէ կը վախնաս :

«Անոնց մէջ ո՛ր պիտի գտնանք սա քաղցր հրաւերը . եւ կէք ինծի դուք որ բեռնաւորուած եւ յոգնած էք , ես զձեզ կը մխիթարեմ եւ կը հանգչեցնեմ :

«Այն գիտուն փիլիսոփաները չեն գիտեր որ մարմնացեալ Բանն Աստուած , հեղ ու խոնարհ սիրտ մ'ունի : Ո՛հ յաւիտե-

նական գաղտնիք. դուն, ո՛վ Աստուած իմ, ծածկեցիր այս բաներս գիտուններէն, խմաստուններէն, եւ յայտնեցիր տղայոց եւ խոնարհ անձանց:»

Ահաւասիկ այս ճշմարտութիւնները հեազհետէ կը տպաւորուին Օգոստինոսի հոգւոյն վրայ, քանի որ մտադրութեամբ կը կարդայ այն առաքեալն, որն որ «տրոսպս առաքելոց» կ'անուանէ ինքզինքը, եւ այնքան սքանչելեաց տեսարանը կրնայ ըլլալ որ չհիացնէ այնպիսի հոգի մը:

«Ո՛հ, կը գոչէ գիրքը գոցելով, ինչ տարբերութիւն մէկ կողմէն նշմարել հեռուէն, վայրենի բարձր քարաժայռի մը վերայէն խաղաղութեան այն սուրբ քաղաքն, որուն մէջ մտնալու համար՝ որչափ ալ աշխատուի, ճամբան չգտնուիր. եւ միւս կողմէն գտնալ այն ճամբան, եւ այն ճամբուն վրայ առաջնորդ մ'ալ ունենալ. որն որ կը կառավարէ եւ կը պաշտպանէ զմարդ այն անգութ աւազակաց դէմ, որոնք անոր կորուստը կը դարանեն:»

Ըսել է թէ Օգոստինոսին մտաց վրայ տպած յետին ըստուերներն ալ կը փարատին, սրտին սառույցները կ'ըսկսին հալիլ, լուսոյ հետ փափուկ զգացմունքներ ալ կը փթթին, եւ վերջապէս Օգոստինոսին զմայլած աչաց առջեւ քրիստոնէական մշուշապատ ափունքն իրենց պայծառութեամբը կը նշմարուին. այսուհետեւ զիւրին է գուշակել թէ վաղ ընդ փոյթ պիտի մտնայ այն Աստուծոյ նաւահանգիստը՝ զղջման յաղթական զրօշտիկին ներքեւ:

(Շարայարեյի)

ԿՈՄԻՏԱՍ Ա. ՈՍԿԵԱՆ

ԱՌՁԵՌՆ

ԲԱՌԱԳԻՐՔ

ՀԱՅՆԵՐԷՆ-ԳԱՂՂԻՆԵՐԷՆ

Նոր տպագրութիւն (երկրորդ)

Ուղղեալ եւ յտւերեալ

աւելի քան 50000 րաւ, սճ եւ այլն,

Սոյն օգտակար դործ՝ կը բաժանողակէ հաշիւներն ընթացիկ բոլոր բառերէն զատ՝ զխտական եւ արուեստական բազմաթիւ բառեր, սճեր եւ առաջուածներ, իրենց զաղղ. թարգմանութեամբն: Բառից զանազան առումները բացատրուած են բազմաթիւ օրինակօք:

Գործոյն վերջն աւելցուած է զաղղ. լեզուի անկանոն եւ պակասաւոր բայից պարզ ժամանակներու ցանկն՝ հանգերձ պիտանի եւ կարեւոր ծանօթութեամբք: Էջ իբր 1000, րճտիր թուղթ, մաքուր տպագրութիւն:

Գին	{	զօրաւոր քառուկն: զաճկան	25
		լաթակաղմ	» 27
		կիսակաղի	» 32

Կեդրոնատեղին է Յ. ՄԱՏԹԷՈՍԵԱՆ, վաճառատուն, թիւ 27, Ֆինճանցըար, Կ. Պօլիս: Կը գտնուի Պ. ՊԱԼԵՆՏԻ եւ բոլոր հայ գրաթանաւոց քով, ինչպէս նաեւ Բերա, Մեծ փողոց, ՎԱՅՍԻ եւ ՔԱՅԼԻ գրաթանաւոցները, եւ Ղալաթիա Մանուկի: Աստուկի, թիւ 42, ՌՕՄԱՆ եւ ԼՆԿ. Թղթա-վաճառանոցն:

ՊԱՏԿԵՐ տասն է. հինգ օրը մի անգամ կը հրատարակուի:

Բաժանորդագրութեան տարեկան գինն է
Կ. Պօլսոյ համար 40 դանեկան.
Դաւառաց է. օտար երկիրներու համար
բղթատարի ծախսն ի միասին հաշուելով 50 « «

Խրաքանչիւր թիւ 2 դանեկան

ՊԱՏԿԵՐԻ խմբագրատունն է ի Բերա , Եւշիլ փողոց
Թիւ 1 , ուր պետք է դիմել Բաժանորդագրութեան է. թերթին
վերաբերեալ այլ ամենան խնդրոց համար :

RÉDACTION DU **BADGUERE**

Constantinople, Péra, rue YÉCHIL N ° 1

معارف نظارت جلیله سنک رخصتیه طبع اولنشد